

Millingen aan de Rijn, het verval van een rivierlandschap

HELENA BUIL.

(RIVON)

Er was eens... Deze drie kleine woordjes waren voor mij nog geen 15 jaar geleden het begin van een sprookje. Nooit heb ik in die tijd kunnen vermoeden dat ik ze mijn hele leven duizendvoudig zou herhalen; dat ze voor ieder mens een zo belangrijke rol blijven spelen.

Ja, ééns was er Millingen zoals ik er zo graag vaak aan terugdenk; een Millingen zonder trottoirs, zonder keurige voortuintjes met gazons en kunstmatige bloemenranden. Er groeiden toen hoofdzakelijk „onkruiden” rondom de huizen, zoals Hondsdraf (*Glechoma hederacea*), Paarse en Witte dovenetel (*Lamium purpureum* en *L. album*), Ereprijs (*Veronica chamaedrys*), Stinkende kamille (*Anthemis cotula*) en Gewone kamille (*Matricaria chamomilla*), Madeliefjes bij massa's (*Bellis perennis*), Weegbree (*Plantago media* en *P. lanceolata*), Paardebloemen (*Taraxacum officinale*), Akkerviooltje (*Viola arvensis*), Zilverschoon (*Potentilla anserina*), Rode en Witte klaver (*Trifolium pratense* en *T. repens*), Morgenster (*Tragopogon pratensis*), Muizeoortje (*Hieracium pilosella*), ontzaglijk veel Muur (*Stellaria media*), Speenkruid (*Ficaria verna*) en Margrietten (*Chrysanthemum leucanthemum*).

Dat was toen de hoofdweg nog geheel geflankeerd werd door trotse hoge lindebomen. Bomen die twee maal per jaar hun feestroes uitzongen door in de lente overdadig met bloesems te strooien en in de herfst de bontgekleurde bladeren te la-

ten neerdwarrelen, waar je als kind zo heerlijk doorheen kon sloffen. Het was een tijd waarin het dorp nog het echte dorpskarakter vertoonde; waar de kinderen konden ravotten in greppels en langs smalle zandpaadjes; toen ze schuilplaatsen te over hadden om de meest geliefde spelletjes te spelen zoals rovertje, spoorzoeken en busje trappen.

Waar is de „wildernis” gebleven? Verzwolgen werden de weilanden die midden in het dorp lagen en 's zomers met hun wuivende bloemen een bijna mystieke rust uitstraalden. Verzwolgen werden ook de korenvelden op die plaatsen, korenvelden bont door de vele Klaprozen (*Papaver rhoeas*), Korenbloemen (*Centaurea cyanus*) en Aardaker (*Lathyrus tuberosus*). Nóóit zal de zon daar meer trillen boven de geur van rijpend graan, terwijl je de halmen hoorde knisteren als een brandend vuurtje.

Die zeldzame rust werd verstoord door de nooit aflatende rusteloosheid van de mens. Als paddestoelen rezen de huizenblokken uit de grond, er ontstonden talrijke nieuwe woonwijken, straten en parkjes werden aangelegd, greppels gedempt, bijna overal kwamen trottoirs, begroeiende wegbermen zijn op de vingers te tellen en alles is nu „keurig netjes”. Het vorige jaar won Millingen zelfs de schoonheidsprijs, als mooiste dorp uit de omgeving, uit handen van de Commissaris van de Koningin van Gelderland. Dit alles gebeurde in een schrikbarend tempo, in de tijd van nog geen tien

Fig. 1. Zoomvegetatie op de oeverwal van de Millingerwaard. Te zien zijn o.a. Kleine ruit, Kroonkruid, Glad walstro, Dauwbraam, Frans raaigras en Kropaar. Foto H. J. M. Wermenbol, 1964.

jaar. Maar ja, mensen moeten tenslotte toch ergens wonen. Het lot van de uiterwaarden is veel erger!

Het zijn enkel nog herinneringen die bepaalde beelden bij me oproepen. Dan zie ik ineens dat ontzaglijke veld Speenkruid van wel vijftig are, waarin ik als kind leek te verdrinken. Die grote gele vlakke, die schitterde in de zon en je ogen haast verblindde. Niet één enkel exemplaar is er sinds 6-7 jaar nog te vinden, ook al zoek ik er ieder jaar opnieuw bijna automatisch naar. Ze zijn verdwenen na een plotselinge verandering in beheer: een vorige eigenaar gebruikte het terrein als begierde wisselweide waar het vee korte tijd graasde, maar zijn opvolger strooide intensief kunstmest en liet geen vee meer toe. Iets hoger, precies tegen de dijk stond dan enkele maanden later het Fluitekruid (*Anthriscus sylvestris*) bij massa's; sommige planten reikten tot mijn schouders en de geur was dan zoeter en doordringender dan ooit. Het verwonderde mij altijd dat er op één scherm soms wel tien lieveheersbeestjes zaten en heel veel vliegen in prachtige groene en blauwe kleuren. Tussen dit witte bruidskleed stonden de Scherpe boterbloem en de Knolboterbloem (*Ranunculus acer* en *R. bulbosus*), Rode en Witte klaver, Rolklaver (*Lotus corniculatus*), Madeliefjes, Morgenster, Bereklaauw (*Hieracium sphondylium*), Pinksterbloem (*Cardamine pratensis*), Vogelmelk (*Ornithogalum umbellatum*) en vele Paardebloemen waar je prachtige slingers van maken kon. Natuurlijk ontbraken de grassen niet, al gaf het Franse raaigras de toon aan. We gebruikten dit laatste veel om fluitjes te maken. En een vlinders! Honderden! Dat varieerde van blauwtjes tot Koninginnepage. Er vlogen verder Kleine vos, Atalanta, Grote vos, Hooibeestje, Citroenvlinder, Koolwitje. Dag-

pauwoog, enfin, alles waar je nu koortsachtig naar zoekt en wat je nog maar zo zelden te zien krijgt. Want wat is er van dit alles over? Totaal niets! Een enkele boterbloem, een miezerig Fluitekruidje, wat Madeliefjes en Paardebloemen is het restant van wat eens voor mij een paradijs betekende. Wat Koolwitjes en Kleine vossen fladderen troosteloos over de kale vlakke. Alleen de reusachtige meidoornhaag (*Crataegus monogyna*) staat er nog, dwars door de uiterwaard, en vorig jaar bloeide hij overdadiger dan ooit; een magnifiek gezicht. Tevens dient hij als broedplaats van toch wel 15 paren zangvogels per jaar. Enkele knotwilgen zijn ook blijven staan. Verder is het een overgecultiveerde grasvlakte geworden.

Langs de hele dijk is de flora schrikbarend verarmd. Verdwenen zijn Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*), Duizendblad (*Achillea millefolium*), Akkerhoornbloem (*Cerastium arvense*), Zilver schoon, Rolklaver, Knautia (*Knautia arvensis*), Luzerne (*Medicago sativa*), Cichorei (*Cichorium intybus*), Grasklokje (*Campanula rotundifolia*), Basterdklaver (*Trifolium hybridum*), Koekoeksbloem (*Coronaria flos-cuculi*), Margriet, Vogelwikke (*Vicia cracca*), Akkerwinde (*Convolvulus arvensis*), Agrimonie (*Agrimonia eupatoria*) en een hele rand Ereprijs. Wèg zijn de vlierstruiken (*Sambucus nigra*).

Het kleine plasje, waar eens de kikkers kwaakten, Waterhoentjes riepen, salamanders krioelden, padden rondkropen en bloedzuigers door het water golfd en als dikke propjes op de bodem zaten, is uitgebaggerd en bij de rivier getrokken omdat er een eind verderop een dijkafsluiting moest komen. Natuurlijk zijn hierdoor alle dieren verdwenen. Het meest is dit te betreuren voor de Vuursalamander (*Salamandra maculosa*), die hoofdzakelijk be-

Fig. 2. De voormalige zoomvegetatie op de oeverwal van de Millingerwaard, verdwenen na de afslag in de winter van 1965-1966. Foto H. J. M. Wermenbol, 1966.

kend is van Zuid-Limburg en de omgeving van Nijmegen, en verder — hoe vreemd dit misschien ook klinkt — voor de Medicinale bloedzuiger (*Hirudo medicinalis*), een in ons land zeldzaam en steeds verder uitstervend gedierte. Met de fauna verdwenen tevens de wilgen die rondom het plasje stonden, de Zwanebloemen (*Butomus umbellatus*), Moerasvergeetmijniet (*Myosotis scorpioides*), Lisdodde (*Typha angustifolia*), Waterweegbree (*Alisma plantago-aquatica*), Pijlkruid (*Sagittaria sagittifolia*), Waterlelie (*Nymphaea alba*), fonteinkruiden (*Potamogeton spec.*), Watermunt (*Mentha aquatica*), Veenwortel (*Polygonum amphibium*), Penningkruid (*Lysimachia nummularia*), Heksenmelk (*Euphorbia esula*) en Kattestaart (*Lythrum salicaria*). Er staat nu een vies drabbig laagje water en een enkele boosdoener

gebruikt het af en toe als vuilnis-stortplaats; het is een broeiplaats van muggen geworden.

De grootste rijkdom van Millingen lag echter helemaal aan de rand van het dorp, juist buiten de bebouwde kom, aan de oever van de Waal. Daar lag het Kraaienbos in de Millingerwaard; een uniek stukje natuurschoon; „beroemd” bij vele botanici naar ik later pas hoorde.

Men trof daar een flora aan, zoals verder in heel Nederland niet te vinden was. Het totale gebied besloeg ongeveer 6 ha. De eerste 15 m, een stuk helder rivierzand, stelde het strand van het publiek voor. Hierachter kwam een 10-15 m brede strook wilgen, die tevens de functie van kleedhokjes hadden. Direct hierbij aansluitend werd de ondergrond iets vaster en kleiiger.

Daarmee begon een ongeveer 10 m brede zoom die begroeid was met een verzameling van tamelijk algemene tot zeer zeldzame planten. Een smal paadje kronkelde er doorheen. De grootste bijzonderheden waren hier wel Kroonkruid (*Coronilla varia*), Aardkastanje (*Bunium bulbocastanum*), Knolribzaad (*Chaerophyllum bulbosum*), Lancetbladig kruiskruid (*Senecio fluvialis*), Akelei (*Aquilegia vulgaris*), Kleine ruit (*Thalictrum minus* ssp. *jacquinianum*), Ossetong (*Anchusa officinalis*), Zandwolfsmelk (*Euphorbia seguieriana*). Maar er groeide nog veel meer vermeldenswaardigs, zoals Stijve steenraket (*Erysimum hieracifolium*), Zwarte toorts (*Verbascum nigrum*), Marjolein (*Origanum vulgare*), Agrimonie, Glad walstro (*Galium mollugo*), Robertskruid (*Geranium robertianum*), Wilde reseda (*Reseda lutea*), Groot kaasjeskruid (*Malva sylvestris*), Hertshooi (*Hypericum perforatum*), Ereprijs, Cypreswolfsmelk (*Euphorbia cyparissias*), Heksenmelk, Vogelmelk, Hemelsleutel (*Sedum telephium*), Muurpeper (*Sedum acre*), Fluitekruid, Brem (*Sarothamnus scoparius*), Harig wilgeroosje (*Epilobium hirsutum*), Bereklaauw, Teunisbloem (*Oenothera biennis*), Sikkelklaver (*Medicago sativa* ssp. *falcata*), Aardaker, Luzerne, te veel om op te noemen. Dauwbramen kon je er bussen vol plukken. Vervolgens kwam het eigenlijke struweel, dat eveneens een zeer rijke flora bezat. Vele van de zojuist genoemde planten kon men er in aantreffen, maar hoofdzakelijk bestond de begroeiing toch wel uit Populier (*Populus euramericana*), Es (*Fraxinus excelsior*), Sleedoorn (*Prunus spinosa*), Meidoorn, Vlier, Kornoelje (*Cornus sanguinea*), Bosrank (*Clematis vitalba*), Dag- en Avondkoekoeksbloem (*Melandrium rubrum* en *M. album*) en Torrenkruid (*Turritis glabra*). Verder groei-

den er de zeer zeldzame Besanjelier (*Cucubalus baccifer*), Heggerank (*Bryonia dioica*), Haagwinde (*Calystegia sepium*), Bitterzoet (*Solanum dulcamara*), Hop (*Humulus lupulus*), Gevlekte dovenetel (*Lamium maculatum*), Bosandoorn (*Stachys sylvaticus*), Zenegroen (*Ajuga reptans*), twee Krenteboompjes (*Amelanchier laevis* var. *villosa*), rozen (*Rosa canina* en *R. dumetorum*) en op open plekken Koningskaars (*Verbascum thapsus*) en Vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*). Het is werkelijk de hof van Eden geweest voor bijen en vlinders, voor zangvogels, Hazen en Konijnen. Er werden zelfs enkele Vossen afgeschoten, terwijl Fazanten en Patrijzen hun beste tijd er ook gehad hebben.

Het is nu allemaal voorbij! Sinds enige jaren heeft alles nl. een andere wending gekregen. Door het bouwen van een dam bij Lobith-Tolkamer is de stroom van de rivier veranderd. In plaats van door de buitenbocht, kolkt het water langs de binnenbocht en zodoende brokkelde langzaam maar zeker de oeverwal af. Steeds meer strand ging er verloren, de sleuf werd dieper en dieper en tenslotte stroomde het water vlak langs de wilgenbosjes. De abnormaal hoge waterstand van de winter 1965-1966 deed de rest. Het hele gebied werd tot aan het eigenlijke bos weggeslagen. De wilgen werden ontworteld en meegesleurd, de eens zo rijke en unieke oeverflora is totaal verdwenen, er is geen slingerend paadje meer, slechts een verwoesting is te zien, wat steenbrokken, zandkuilen, ontblote wortels en ontwortelde bomen die dwars door elkaar liggen; een triest beeld (fig. 2). Een klein stukje bos vecht nu nog tevergeefs voor zijn bestaan. Het „bloeiende” Millingen aan de Rijn is armer geworden. Voor mij althans!